

Lauderova mateřská škola, základní škola a gymnázium při
ŽOP v Praze

SEMINÁRNÍ PRÁCE

na téma

Bund

Všeobecný židovský dělnický svaz v Litvě, Polsku a Rusku

autor: Marta Krumphanzlová

vedoucí práce: ThDr. Petr Jan Vinš

2014/2015

Obsah

Abstrakt.....	3
Úvod.....	4
Menšiny v Rusku a východní Evropě na konci 19. století.....	5
Vznik Bundu a jeho cíle.....	6
Bund v Rusku.....	8
Bund v Polsku.....	9
Rozvoj Bundu v Polsku.....	10
Organizace pro dělnice.....	11
Židovské noviny a boj proti antisemitismu.....	12
Pře sionismu a „zdeskosti“.....	13
Odboj za 2. světové války a zánik.....	15
Závěr.....	16
Seznam použitých zdrojů.....	17

Klíčová slova

Bund, Rusko, Polsko, *doikait*, židovští dělníci

Abstrakt

Seminární práce se zabývá židovskou dělnickou socialistickou stranou Bund založenou ve východní Evropě. Zabývá se příčinami jejího vzniku na konci 19. století. A to zejména díky snaze o zrovnoprávnění židovských dělníků s dělníky nežidovského původu a posléze se všemi obyvateli. Stručně popisuje, jak se Bund v zemích, kde byl aktivní, projevoval – zejména v Rusku a Polsku. Vysvětleno je taktéž, proč byl Bund v opozici proti sionismu a vyznával tzv. „zdeskost“ (tzv. *doikait* v jidiš). Na závěr nechybí ani kapitola o pádu této strany a proč se tak stalo.

Nejrozsáhlejší část práce patří polské větvi Bundu, kde se nejvíce zapojoval do veřejného života a zakládal mnoho úspěšných organizací určených zejména dětem a studentům, ale i pracujícím židovským dělnicím.

Úvod

Ve své seminární práci se budu věnovat židovské východoevropské straně Bund v období druhé poloviny 19. a 1. poloviny 20. století, otázkami, co zapříčinilo její vznik a co vedlo k jejímu pádu, jak se projevovala, co po sobě zanechala a jak fungovala v jednotlivých zemích (Rusko, Polsko, Litva a Rumunsko). Cílem této práce je tedy stručně zmapovat historii této strany a její činnosti. Při zpracování tohoto tématu jsem vycházela především z odborné YIVO encyklopedie o Židech východní Evropy, dostupné online,¹ a z několik tištěných zdrojů². Pracovala jsem zejména s anglickou literaturou.

Bund byla socialistická sekulární a židovská strana založena v říjnu roku 1897 ve Vilniusu. Zároveň se tak také stala první ruskou masově organizovanou lidovou stranou marxistického a socialistického směřování.

Její celý název zní: Všeobecný židovský dělnický svaz v Litvě, Polsku a Rusku (*Der algemeyner yidisher arbeter bund in lite, poyln, un rusland*³). Bund byl ovlivněn marxismem a marxistickými sociálními teoriemi a jeho cílem byl zapojit východoevropské Židy do ruského revolučního hnutí.

Bližšími okolnostmi vzniku této strany, a kdo v nich hrál roli, se budu zabývat dále.

Snad nejvýznamnější roli sehrál Bund v Polsku, kde organizoval židovské odbory a různé programy pro děti, studenty a ženy. Dokonce se podílel na rozvoji židovských novin a šíření literární kultury v jazyce jidiš. Snažil se také různými způsoby bojovat proti antisemitismu.

¹ Blatman, D. (2010): Bund. In: The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe [online]. YIVO Institute for Jewish Research, New York. [6. březen 2015]. Dostupné na WWW: <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Bund>

² Především: Figes, O. (2005): Lidská tragédie. Beta – Dobrovský a Ševčík, Praha

a taktéž: Zimmermann, J.D., (2004): Poles, Jews, and the Politics of Nationality. The University of Wisconsin Press, Madison

³ Přepis jidiš do latinky používá mezinárodní konvence YIVO.

Menšiny v Rusku a východní Evropě na konci 19. století

Národní obrození v Evropě v 19. století dalo řadě evropských národů nový pocit jednoty a hrdosti. Totéž platilo i o židovském národě, který ve východní Evropě a zejména v Rusku začal vyžadovat určité prvky národní autonomie a respektu ke své kultuře v rámci carského Ruska, což byla tendence, na kterou Bund po svém vzniku aktivně navázal. Se vzestupem moderní občanské společnosti se uskutečnil výrazný přechod z agrární společnosti (tj. vesnické obce) do společnosti průmyslové (města) a místo kultury lidové začala vzkvétala kultura národní, která se osvobodila z vazby na konkrétní lokalitu a začala se vztahovat k celé rozsáhlé oblasti obývané východoevropskými židy (v jidiš nazývané *Yidishland*). V tehdejší carském systému ale z velké části panovala neschopnost čelit výzvám moderního světa. „Jak konzervativci, tak liberálové se nechali lapit do sítě skutečnosti, že Rusko bylo nejdříve říší, a teprve potom národem, proto stoupenci samoděržaví neměli pro to, jak se vypořádat s problémem nacionalismu, žádné pojmové prostředky; nemohli proto ani poznat, že oprávněnost požadavků neruských národů podkope rasovou podstatu jejich vlastní základní ideologie,“ napsal Orlando Figes ve své knize *Lidská tragédie*.⁴ V mé práci věnované Bundu se ale budu věnovat zejména židovskému národu, protože podrobnější rozvádění komplikované situace v Rusku na konci 19. století z národního hlediska by svým rozsahem naplnilo tlustou knížku, a protože členská základna Bundu jako politické strany byla téměř výlučně židovská.

Proti Židům bylo v této části Evropy v průběhu 19. století uskutečňováno mnoho pogromů. V roce 1881 byli například viněni z vraždy cara Alexandra II., což zapříčinilo pogromy po celé Ukrajině. Podle posledních dvou ruských carů pak Židé představovali kapitalismus a socialismus, oboje ideologie nepřátelské absolutistické monarchii, což vyústilo v další pogromy za vlády Mikuláše II, jenž pronásledování Židů považoval za akt vlastenectví a loajality dobrého, prostého lidu. Není proto divu, že přední místa revolučních hnutí – a to nejen výlučně židovského Bundu, ale i dalších socialistických a komunistických hnutí – zaujímal vysoký podíl právě Židů.

⁴ Figes, O. (2005): *Lidská tragédie*. Beta – Dobrovský a Ševčík, Praha, str. 93

Vznik Bundu a jeho cíle

Na konci devatenáctého století se také díky industrializaci společnost více rozvrstvila a tím vznikla samostatná dělnická třída.

Židovští dělníci v nově vznikajících továrnách pracovali často v nepřijatelných podmínkách, a to v ještě horších než dělníci většinové nežidovské populace. Jejich pracovní doba trvala leckdy i mnohem déle než 12 hodin a zaměstnání byli v přeplněném, nevětraném prostoru. Tato situace vyvolávala mezi nižšími vrstvami pocit nespokojenosti a frustrace. Jednou ze skutečností, která vedla k založení Bundu, bylo to, že se podařilo navázat spolupráci židovské inteligence a dělnické třídy. Podmínky židovských dělníků byly neúnosné a oni si uvědomili, že jim inteligence může pomoci v boji za jejich práva. Naopak pro inteligenci představovali dělníci masovou základnu, která dokázala jejich myšlenky uvést do reality. Dělníci se proto spojili se skupinou mladých intelektuálů pocházejících z rodin střední třídy ovlivněných marxismem a socialismem jako například s Juliem Martovem – později vůdcem menševiků – , Vladimírem Kossovským, Arkadi Kremerem a dalšími. Jedním z produktů této spolupráce bylo pořádání diskusních „kroužků“ vedených zmíněnými představiteli inteligence, které sloužily ke vzdělávání širší židovské populace. Jednotliví dělníci byli vybíráni, aby se mohli věnovat ruské literatuře, přírodním vědám nebo politice, a tak získali základní přehled a znalosti.

Židé pracující v továrnách se tedy domáhali hlavně vyšší mzdy a lepších pracovních podmínek. Intelektuálové inspirovaní oblíbeností marxismu u dělníků a narůstajícím množstvím stávek se postupně snažili budovat rozvětvenou organizační síť a dosazovat na vedoucí místa dělnických kolektivů, organizátorů stávek a buřičů proškolené zástupce dělníků.

Také Martov v roce 1895 prohlásil: „Cíl židovských sociálních demokratů, kteří se aktivně podílejí na židovském společenství, je vybudovat výjimečnou organizaci židovských dělníků, jež bude obohacovat Židovský proletariát a vést ho v obtížích hospodářských, občanských a politických.“

Například Chajim Žitlovský (1865-1943) – židovský socialista a filosof – se nechal ovlivnit anglickým filosofem Johnem Stuartem Millem (1806-1873), který bojoval za zrovnoprávnění dělníků a jejich názorů ve společnosti. Žitlovský také

položil základy tomu, o co se Bund a židovští socialisté pokusí o zhruba 50 let později po traumatu druhé světové války a šoa⁵ O něm se ještě později zmíním v kapitole *Pře sionismu a „zdeskosti“*.

Bund se ze začátku prosazoval hlavně pomocí masových stávek. Jeho členové doufali, že ekonomické pře by jim taktéž mohly pomoci v zapojení dělníků do politiky a jejich začlenění do povědomí tehdejší nežidovské společnosti. Jejich agitace měla ale i další rozměry, například užívání jidiš, mateřského jazyka velké většiny východoevropských Židů, místo jazyka oficiálního – ruštiny – jim pomáhalo jejich propagaci, šíření mimo hranice Ruska a sjednocování s podobně smýšlejícími proudy napříč celým „*Yidishlandem*“, což postupně vedlo k požadavku židovské národní autonomie na ruském území. Kolem roku 1905 v sobě Bund zahrnoval již 35 tisíc členů.

⁵ Gorny, J. (2006): *Converging Alternatives*. State University of New York Press, Albany, str. 18-19.

Bund v Rusku

V březnu 1898 se Bund stal členem Ruské sociálně demokratické dělnické strany (*Rosijskaja Social-Demokratičeskaja Rabočaja Partija* - RSDRP) a dalších pět let v ní reprezentoval zájmy židovských dělníků. Přesto však mezi těmito stranami byly zaznamenané časté spory. Zejména už od začátku se Bund nepohodl s křídlem bolševiků, v němž měl hlavní slovo Vladimír Iljič Lenin (1870–1924). Ačkoli byl Bund spíše stranou sekulární, navazující na židovské osvícenství – *haskalu*, s hlavním cílem zapojit židovské dělníky politicky do ruského proletariátu a tak ho podpořit (a zároveň získat pro sebe i výhody, které si postupně získávali ruští dělníci), Lenin v něm viděl především židovskou národní stranu a tudíž hrozbu v podobě rozvíjejícího se samostatného politického hnutí „židovského charakteru“. V srpnu roku 1903 byl Bund z koalice s RSDRP vyloučen. O tři roky později, v roce 1906, byl s ní během 4. kongresu RSDRP opět sjednocen za podpory menševiků, bez kterých by jistě Bund tuto koalici neutvořil. Z tohoto kolísání je zřejmé, že RSDRP nebyla vnitřně názorově jednotná, což vyústilo v její rozštěpení (roku 1903) na dvě již zmíněná křídla menševiků, vedených Juliem Martovem, a radikálnějších bolševiků v čele s Leninem.

Postupem času se ale dostávalo kritiky na účet Bundu i ze strany menševiků, kteří vyjádřili nesouhlas s následným požadavkem židovské národní autonomie – (což zní poněkud absurdně, poněvadž sám Martov byl Žid) – jenž byl Bundem dodán i po několika letech výčitek od RSDRP. Právě ale v tomto bodě byl ruský Bund asi nejzranitelnější. Ber Borochof – marxista a sionista – prohlásil, že slabost Bundu spočívala právě v neschopnosti tuto autonomii jasně definovat a mluvit o ní. „Důvody Bundu pro národní otázku se vždy zastaví a vždy jsou zanechána jen poloviční vyjádření – zpola asimilované, zpola národní,“ řekl Borochof.⁶

V roce 1917 přišla Říjnová revoluce a s ní se ruský Bund tak jako původní RSDRP rozdělil na dvě křídla – sociálně demokratické a bolševické. Brzy nato v nově založeném Sovětském svazu ztratil zbytky politického vlivu, rozpadl se a jeho ruská větev tak zanikla.

⁶ Tamtéž, str. 47

Bund v Polsku

V roce 1914 vypukla 1. světová válka. Některá území Polska byla zabrána Německem. To vedlo k zhoršení spojení mezi ruskou a polskou odnoží Bundu. Jestli měl polský Bund i nadále fungovat, musel se osamostatnit a nebrat ohled na ruský Bund. Polský Bund se tedy vyvíjel odlišně a díky své samostatnosti byl v mnoha ohledech úspěšnější.

Během svého rozvoje narazil na několik překážek, jako byla například Polská socialistická strana (*Polska Partia Socjalistyczna* - PPS), se kterou zprvu bojoval o právo na nezávislost. PPS byla založena roku 1892, její zakladatelé – varšavští Židé a potomci polské aristokracie – se snažili bojovat proti ruské nadvládě a doufali v odtržení Polska, Ukrajiny a Litvy. Jak vyplývá z názvu, PPS byla ovlivněna socialismem a postupně se také stávala dělnickou stranou.

Henryk Erich a Wiktor Alter – jedni z vůdců polské větve Bundu – dobře chápali, že úplná izolace by vedla k jeho postupnému zániku, proto se Bund roku 1930 rozhodl připojit k Labouristické a socialistické internacionále (LSI). LSI byla mezinárodní organizace podporující socialistické a dělnické strany. S komunistickou internacionálou vedla spory o ovládnutí těchto levicově založených stran.⁷ Díky LSI se Bund stal oficiálním zastupitelem polských židovských dělníků.

⁷ Labour and Socialist International. In: Wikipedia The Free Encyclopedia [online]. [14. března 2015] Dostupné na WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/Labour_and_Socialist_International

Rozvoj Bundu v Polsku

Bund se zasloužil hlavně o organizování židovských odborů, jež poukazovaly na potřeby dělníků a jejich občanská práva jako národnostní skupiny. Odbory organizované Bundem se ale nezabývali jen těmito problémy spojenými s požadavky dělníků. Dále se zaměřovaly i na vzdělání, kulturu a vzájemnou sociální podporu. V rámci odborů vznikaly i organizace pro děti a studenty – příkladem může být například tzv. *Tsukunft* (Budoucnost) nebo *Sotsyalistishe kinder farband* (Socialistická dětská unie - SKIF). Zasloužily se o založení židovské skautské organizace, sportovních klubů, politických „kroužků“ atd. Pro dospívající a mladé aktivisty byly pořádány vzdělávací programy. Jejich cílem bylo vychovávat potomky k odpovědnosti a schopnému vedení. Zmíněné aktivity jim měly také dodávat pocit sounáležitosti a podpory, jelikož situace začínala být těžší a těžší kvůli hospodářské krizi a narůstajícímu antisemitismu.

Mezi významné organizace pro studenty se řadí zejména TSYSHO – *Tsentrale yidishe shul organizatsye* (Ústřední organizace pro židovské školy), s níž se Bund spojil a podporoval ji. Tato organizace, díky níž vyučování probíhalo v jidiš, v nenáboženském – sekulárním – duchu, a bylo orientované socialistickým směrem se prosazovala na více školách a na začátku 20. let dvacátého století zahrnovala síť čítající nejméně 69 škol a 30 mateřských školek. TSYSHO pak i během dalších osmi let sklízela velký úspěch, a na vrcholu jejího rozmachu pod jejími křídly vzkvétalo 114 základních škol, 46 školek, 52 večerních škol, 3 střední školy, seminář pro školené kantory a více nežli 24 tisíc studentů bylo členem TSYSHO institucí.⁸

Další novinkou, za kterou Bund stál, bylo tzv. *Sanatorium Vladimíra Medema*, založené 1926. Na počátku mělo plnit účel léčebny pro děti onemocnělé tuberkulózou, následně však sloužilo všem dětem bez rozdílu v onemocnění, a postupně tato instituce začala pořádat programy i pro děti zdravé, ale pocházející z chudých poměrů. Tyto programy byly cíleny na jejich lepší společenskou integraci, dozdělení a šíření liberálních myšlenek, zejména sekularismu.

⁸ Blatman, D. (2010): Bund. In: The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe [online]. YIVO Institute for Jewish Research, New York. [6. březen 2015]. Dostupné na WWW: <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Bund>

Organizace pro dělnice

S vlnou ženské emancipace Bund nezůstával pozadu. V letech 1870 – 1880 se zvýšil v továrnách počet dělnic. Stalo se tak i kvůli hospodářské krizi – proto i ženy se snažily něco málo vydělat a přispět tak rodině na živobytí. Židovské dělnice ale, jak bylo zvykem, dostávaly za stejnou práci peněz méně než muži. Bund se ale od začátku zasazoval o jejich rovnoprávnost. V důsledku toho se mnoho žen stalo jeho členy a mnoho z nich se projevily jako schopné vůdkyně. Mezi důležité ženy Bundu se řadí například Bela Šapiro nebo Soňa Nowogrodská, jež se zasazovaly o rozvoj vzdělávacích a kulturních aktivit určené mladým ženám. Aktivistky jako Sara Schweberová a Dina Blondová se staraly o propagandu cílenou konkrétně na ženy a organizaci.

Rok 1920 s sebou přinesl založení YAF – *Yidishe Arbeter-froyen Organizatsye* (*Organizace židovských dělnic*), která fungovala pod záštitou Bundu. Jejím cílem bylo postarat se také o dělnické rodiny. Dělnicím pomáhala starat se o malé děti a o rozpočet domácnosti, s domácími vztahy a rodinným plánováním. Již na začátku 30. let minulého století YAF založila mnoho center pro děti pracujících žen, o něž se dělnice nemohly přes den postarat. Celkem zahrnovala kolem 450 dětí.

Židovské noviny a boj proti antisemitismu

Aby toho nebylo málo, Bund se z velké části zasadil o rozvoj židovských novin jak v Polsku, tak i v Rusku. I když do roku 1917 byla většina ruského a jidiš tisku zakázána, od devadesátých let 19. století Vladimír Kossovski ve Vilně vydával časopis *Der yidisher arbeter* (v překladu *Židovský dělník*). Po 1. světové válce se ale v nezávislém Polsku vše obrátilo. Bund začal sponzorovat bohatou škálu publikací s články politicky zaměřenými, kulturními nebo sportovními rubrikami. Mezi slavné noviny z období od 20. let po začátek 2. světové války patří zejména *Folks-tsaytung* (v překladu Lidové noviny) nebo polsky psaný *Glos Bundu* (v překladu Hlas Bundu).

V březnu 1936 zachvátil město Przytyk pogrom a Polsko zaplavila vlna antisemitismu. Díky tomu, že se Bund dostal ve 30. letech na přední místo židovských polských organizací, mohl nějakým způsobem jednat. Jako odpověď na przytycký pogrom oznámil generální stávkou. Brzy na to získal podporu i takových židovských politických kruhů, jež se s Bundem v mnoha názorech zahrnujících pohled na sionismus a náboženství neshodl. Tyto neshody se pokusím vysvětlit v další kapitole.

V meziválečném Polsku Bund sehrál významnou roli jako organizace a politická strana podporující dělníky, židovské vzdělávání a kulturu, a bojující proti antisemitismu.

Pře sionismu a „zdeskosti“

Jak jsem již zmínila, Bund byl stranou sekulární, takže náboženství do své ideologie nezahrnoval. Jeho hlavní myšlenkou byla tzv. *doikayt*, což se sice do češtiny špatně překládá, nicméně je možno přeložit trochu humorně jako „zdeskost“ (od slova „zde“ - v češtině je to stejný neologismus jako byl i v jidiš). Koncept této ideje byl takový, že Židé by od problémů a různých komplikovaných situací neměli utíkat do Izraele a vytvořit tam stát (sionismus), ale měli by zůstat tam, kde jsou a žít s tím, co jim bylo dáno v zemi, kde se narodili. Bundisté se tedy proti sionismu („*tamskosti*“), který nabádal Židy k vystěhování, vymezovali a kritizovali ho.

Toto učení o tom, proč je dobré žít na místě, kam patříme a odkud pocházíme, plyne taktéž z chasidismu. Krátká povídka Martina Bubera, židovského filosofa, skvěle obsahuje toto téma. Příběh vypráví o Ajziku z Krakova, jemuž se zdál sen o zakopaném pokladu pod Karlovým mostem. Ihned se tam vypravil, ale most byl hlídán strážemi, proto ho několik dní mnohokrát obcházel. Stráže si ho všimli a optali se ho, co hledá. Ajzik odpověděl, že se mu zdál podivný sen o pokladu. Velitel stráží se zasmál a odvětil, že se mu zdálo zase o zakopaném pokladu u jistého Ajzika doma, a také kvůli tomu nejede do Krakova. Hned jak to Ajzik vyslechl, navrátil se domů, kde poklad opravdu našel. Postavil za něj modlitebnu. Dále je vysvětlován smysl tohoto příběhu, jenž spočívá v tom, že jediné místo, kde je schovaný „poklad“ – tedy plnost bytí, je právě v místě, kde se nacházíme. Nemá smysl ho hledat někde jinde, protože každý má svůj úděl, který musí užít. Cituji: „V prostředí, jež vnímám jako přirozenou polohu, danou mi osudem, v tom, s čím se denně setkávám, a co mě dennodenně podněcuje, spočívá můj bytostný úkol a naplnění bytí, které se otevírá mému rozhodnutí.“⁹

Již na začátku zmíněný Chaim Žitlovský, velký odpůrce sionismu, se v časopise *Der yidisher arbeter* pod pseudonymem „Ben Ehad“ vyjádřil proti sionistům jakožto

⁹ Buber, Martin (1994): Cesta člověka podle chasidského učení. Tam, kde člověk je, Votobia, Olomouc, s. 70

židovské buržoazii. Argumentoval i tím, že „židovský lid má svou vlastní národní kulturu a jejím jádrem je právě jazyk jidiš“.¹⁰

Ze zmíněné povídky *Tam, kde člověk je* a Žitlovského článku tedy můžeme zcela jasně vyvodit postoj Bundistů k Židům odcházejícím do Izraele.

¹⁰ Zimmermann, J.D., (2004): *Poles, Jews, and the Politics of Nationality*. The University of Wisconsin Press, Madison, str. 130

Odboj za 2. světové války a zánik

Bund před svým zánikem kolem roku 1949 fungoval ještě ve dvou zemích východní Evropy – v Litvě a Rumunsku. V těchto zemích se ale neprojevoval natolik význačně, a popis jeho dějin v těchto zemích by přesáhl rámec této práce.

Za druhé světové války, během německé okupace Polska, strana nadále zůstala aktivní. Vedení Bundu se rozhodlo opustit Varšavu – s vlnou odcházejících emigrantů a politiků před nacismem – proto po sobě zanechalo mladou generaci vychovanou *Tsukunftem* a zabránilo tak naprostému rozpadu strany.

K velkým zásluhám Bundistů patří tajná organizační a odbojová činnost ve Varšavském ghettu. Představitelé Bundu využili svých předválečných kontaktů a organizačních schopností a vytvořili si síť spolupracovníků, kteří organizovali pomoc během nacistické okupace a vůči nacistům koordinovali odpor. Díky tomuto systému se mohli mladí členové i nadále vzdělávat a být politicky aktivní. Prostřednictvím svých kontaktů byl Bund ve spojení s významnými politiky Západu a s polskou vládou v exilu.

Od roku 1941 byl Bund v Polsku řízen ze Spojených států. Spolupráce se Západem umožnila vybrat peníze potřebné k propuštění členů uvězněných v Sovětském svazu a Polsku.

O dva roky později bundista Šmuel Zygelbojm spáchal sebevraždu, aby poukázal na přehlížení nacistické genocidy a minimální reakcí na ní polskou vládou v exilu a spojeneckými silami. Stalo se tak bezprostředně po potlačení varšavského povstání, při němž zahynula i Zygelbojmova žena a jejich šestnáctiletý syn.

Po válce se Bund snažil znovu postavit na nohy a být opět aktivní. Navzdory tomu se v Polsku ujal tvrdý stalinistický režim, který Bund roku 1949 zavrhl. Tato strana přestala v Evropě existovat.

Závěr

V mé seminární práci jsem se zabývala židovskou socialistickou stranou Bund, jež fungovala v letech 1897 – 1949. Stručně jsem popsala okolnosti jejího vzniku, a jejích cílů. Shrnula jsem historii a působení této strany v jednotlivých zemích, kam sahal její vliv. Pokusila jsem se vysvětlit její myšlenky a jak se stavěla k sionismu na základě povídky Martina Bubera. Nejrozsáhlejší kapitolu jsem věnovala dějinám polského Bundu, kde rozvíjel největší činnost a nejvíce rozkvetl.

Nejvíce mě zaujalo, proč se Bundisté neshodli se sionisty, a podle čeho tak soudili. Také mě zaskočilo, jak byli členové této strany stateční a odhodlaní za 2. světové války a vytvářeli tajné odbojové organizace.

Dále bylo překvapující, že ačkoli je téma natolik obsáhlé a pro dějiny východoevropského židovství důležité, cítila jsem se poněkud omezena, protože jsem musela čerpat jen z několika mála zdrojů, které byly psané v anglickém jazyce – v češtině bylo minimum informací a i na mezinárodní úrovni se tématice Bundu věnuje jen několik málo badatelů.

Téma práce se mi jevilo jako velmi pestré a obsáhlé.

Seznam použitých zdrojů

- A. Blatman, D. (2010): Bund. In: The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe [online]. YIVO Institute for Jewish Research, New York. [27. října 2014]. Dostupné na WWW:
<http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Bund>
- B. Lederhendler, E. (1989): The Road to Modern Jewish Politics. Oxford University Press, Oxford, New York
- C. Zimmermann, J.D., (2004): Poles, Jews, and the Politics of Nationality. The University of Wisconsin Press, Madison
- D. Gorny, J. (2006): Converging Alternatives. State University of New York Press, Albany
- E. Buber, M. (1994): Cesta člověka podle chasidského učení. Tam, kde člověk je, Votobia, Olomouc
- F. Fíges, O. (2005): Lidská tragédie. Beta – Dobrovský a Ševčík, Praha
- G. General Jewish Labour Bund in Lithuania, Poland and Russia. In: Wikipedia The Free Encyclopedia [online]. [14. března 2015] Dostupné na WWW:
http://en.wikipedia.org/wiki/General_Jewish_Labour_Bund_in_Lithuania,_Poland_and_Russia
- H. Bundism. In: Wikipedia The Free Encyclopedia [online]. [14. března 2015] Dostupné na WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Bundism>
- I. Labour and Socialist International. In: Wikipedia The Free Encyclopedia [online]. [14. března 2015] Dostupné na WWW:
http://en.wikipedia.org/wiki/Labour_and_Socialist_International